

Yhteenveto

Monet kunnat ja koulut täyttävät huonosti kansallisten vähemmistöjen tarpeet ja mahdollisuudet kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Asiaa ei usein pidetä tärkeänä, ja vastuunjako on epäselvä, vaikka hyviäkin esimerkkejä on olemassa. Opettajapula on suuri ongelma, osoittaa Skolinspektionen-viranomaisen tekemä kansallisten vähemmistökielten opetusta koskeva laatutarkastus.

Ruotsissa on viisi virallista, kansallista vähemmistökieltä: suomi, jiddiś, meänkieli, romani chib ja saame.

Skolinspektionen on tarkastanut, kuinka kunnat ja koulut täyttävät velvollisuutensa kansallisista vähemmistökielistä tiedottamisessa ja opetuksen tarjoamisessa näissä kielissä. Tutkimus käsittää 34 kuntaa ja viisi kaksikielistä toimintayksikköä koko maassa. Raportin tarkoituksena ei ole antaa yleiskuvaa niistä edellytyksistä, joilla kansallisilla vähemmistöillä on mahdollisuuksia kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Tulos on kuitenkin linjassa useiden aikaisempien selvitysten kanssa. Kuvaus siitä, kuinka tarkastus suoritettiin, löytyy osista *Metod ja Genomförande*.

Oppilaille ei anneta heille tarkoitettua mahdollisuutta saada oppia ja kehittää kansallista vähemmistökieltään, osoittaa tarkastus. Selitys on useiden eri tasojen tekijöiden yhdessä muodostama monimutkainen kuva.

Monilla kunnilla on vain vähän tietoa kansallisista vähemmistöistä

Useimmilla kunnilla (19:lla 34:stä) ei ole tarpeeksi tietoa siitä, mikä on kansallisten vähemmistöjen ja niiden kielen kehityksen asema. Olemassa olevasta tiedosta on harvoin mitään käytännön seurauksia oppilaiden mahdollisuudelle oppia kansallista vähemmistökieltään. Äidinkielen marginalisoinnilla ja negatiivisilla asenteilla monikulttuurisuutta kohtaan voidaan olettaa olevan merkitystä sille, kuinka kunnat toimivat, kun on kysymyksessä oppilaiden mahdollisuus saada opetusta. Voi myös olla merkitystä sillä, että kansallisten vähemmistökielten puhumiseen liitetään historiallisesti häpeän ja syyllisyyden tunteita.

Tarkastus osoittaa samanaikaisesti, että monilla kunnilla on positiivinen asenne sitä kohtaan, että kansallisia vähemmistöjä edustavat oppilaat saavat opetusta omassa kielessään. Tämä ilmenee ennen kaikkea anteliaana suhtautumisena vaatimukseen kielen perusteiden oppimisesta.¹ Useimmiten kaikkien oppilaiden, jotka haluavat äidinkielen opetusta kansallisella vähemmistökielellä, katsotaan olevan siihen oikeutettuja, riippumatta taidon tasosta ko. kielessä.

Kansallisten vähemmistökielten opetusta koskevissa tiedoissa puutteita

Tarkastus vahvistaa sitä kuvaa puutteellisesta ja vaikeasti saatavasta tiedosta, joka tuli ilmi Skolverketin tarkastuksessa kuusi vuotta sitten.² Monissa kunnissa ei ole tietoa erityisistä kansallisten vähemmistökielten opetusta koskevista määräyksistä. Kun tietoa on, esimerkiksi kunnan kotisivulla, se on harvoin oikeellista.

Oppilaiden kielitaustan puutteellinen kartoitus tarkoittaa, että kunnat eivät usein tiedä, keillä oppilailla on oikeus opetukseen kansallisella vähemmistökielellä, mitä Euroopan neuvosto on useita kertoja kritisoinut.³

¹ 10 kap. 7 § koululaki

² Skolverket 2005

³ Euroopan neuvosto 2009, 2011

Äidinkielen opetus ei riitä

Periaatteessa kaikki opetus kansallisilla vähemmistökielillä tapahtuu äidinkielenopetuksen puitteissa, mikä useimmiten tarkoittaa 40-60 minuutin mittaista opetustapahtumaa viikossa. Kaksikielistä opetusta, jota Euroopan neuvosto suosittaa, ei juuri esiinny. Selityksenä ilmoitetaan useimmiten, että oppilasohjelma on liian pieni. Vain 3 tarkastetusta 34 kunnasta tarjoaa kaksikielistä opetusta, ja niistä vain yksi kansallisessa vähemmistökielessä. Sen lisäksi jollain kunnalla on erillinen koulu, joka tarjoaa kaksikielistä opetusta ruotsin ja suomen kielessä.

Asetusten mukaisesti äidinkielen opetus voidaan järjestää myös kielivalintana tai oppilaan valintana, mutta sitä ei juuri koskaan tapahdu.

Matalan prioriteetin kysymys monissa kunnissa

Äidinkielen opetus yleensä ja opetus kansallisessa vähemmistökielessä erityisesti, ei ole kunnissa mikään ensisijainen asia, tarkastus osoittaa selvästi. Puuttuva kiinnostus, mutta myös vaikeus saada opettajia, ovat mahdollisia syitä. Vain 6 kunnassa 34:stä äidinkielen opetus on järjestelmällisen laadunhallintatyön piirissä, kuitenkin ilman että kansallisia vähemmistökielistä raportoidaan erikseen. Rehtoreiden mukaan hallinto ei useimmiten vaadi mitään seurantaa. Näin ollen ei ole olemassa tietoa siitä, kuinka kansallisten vähemmistökielien opetusta pitää kehittää.

Äidinkielen opetus on usein keskitetysti organisoitu tarkoituksella toimittaa hyvää palvelua rehtoreille, opettajille, oppilaille ja vanhemmille. Monet rehtorit sanovat, että he tuntevat saavansa suurta tukea keskeisestä äidinkielen yksiköstä. Tämä tapa organisoida äidinkielen opetus johtaa kuitenkin myös epäselvään vastuunjakoon ja puutteelliseen viestintään keskeisen yksikön ja koulujen välillä, osoittaa tarkastus. Skolinspektionen tähdentää, että kunta- ja koulutason äidinkielen opetuksen vastuunjakoa on selkiytettävä 16 kunnassa.

Hyviä esimerkkejä löytyy

Monet kunnat, kuten esimerkiksi Nässjö ja Vänersborg, tekevät aktiivisesti työtä tarjotakseen äidinkielen opetusta kansallisilla vähemmistökielillä. Yhteistyö naapurikuntien kesken, yhteys korkeakouluihin sekä erityispanostukset romanivähemmistön hyväksi ovat esimerkkejä menestyksellisistä toimenpiteistä. Muita kuntia, jotka eri tavoin työskentelevät aktiivisesti tarjoamalla opetusta kansallisilla vähemmistökielillä, ovat Arvidsjaur, Eskilstuna, Landskrona, Lund, Munkedal, Staffanstorp ja Tranemo.

Suuri pula opettajista

Monilla kunnilla on suurista ponnisteluista huolimatta vaikeuksia rekrytoida opettajia, jotka voivat opettaa kansallisia vähemmistökieliä. 34 kunnasta 23:ssä oppilailta evätään opetus sillä perustelulla, että kyseisessä kielessä ei ole opettajaa. Huonoin tilanne on romani chib -kielen opetuksessa. 22 kunnasta, joissa on romanioppilaita, vain 5 voi tarjota opetusta romani chib -kielessä. Tarvitaan tehokkaita toimenpiteitä sekä lyhyellä että pitkällä tähtäyksellä, jotta ongelma voidaan ratkaista. Högskoleverket (2011) on hallitukselle osoitetussa raportissaan antanut sellaisia ehdotuksia.⁴

Kaksikielinen opetus myönteistä oppilaan kielen ja identiteetin kehitykselle

⁴ Högskoleverket 2011

Kaksikielinen opetus tarkastetuissa yksiköissä tarjoaa myönteisen ja suotuisan oppimisympäristön oppilaiden kielen ja identiteetin kehitykselle. Yksi syistä on, että opetus tapahtuu ko. *kielellä* eikä *kielessä*, toinen, että oppilailla on opettajissaan kaksikielisiä esikuvia.

Tarkastus osoittaa samanaikaisesti, että kaksikielinen opetus ei itsessään ole mikään menestystekijä, minkä myös tutkimus vahvistaa.⁵ Sellaisilla tekijöillä, kuten johtajuus, pätevien opettajien saatavuus ja se, miten opetus hoidetaan, on merkitystä oppimistuloksille ja koulumenestykselle. Tarkastus osoittaa, että erilliset ruotsinsuomalaiset koulut hyödyntävät suuremmassa määrin opettajien tarvetta saada ohjausapua ja ammatillista uudelleen koulutusta kuin kaksikieliset yksiköt, jotka toimivat kunnallisten koulujen puitteissa.

Useimmilla opettajilla kaksikielisissä yksiköissä on opettajakoulutus ja pitkä kokemus, mutta harvoilla on koulutusta kaksikielisyydessä, millä tutkimuksen mukaan on suuri merkitys luokahuoneessa tehdyille didaktisille valinnoille.⁶ Suurta osaa kaksikielistä opetusta leimaa tietoinen kielenkäyttö ja kieltä kehittävä työtapo. Monilla oppilailla on heikot tiedot vähintään toisessa kielessä, mikä asettaa vaatimuksia opetuksen sopeuttamiselle ja tukiopetukselle. Siinä esiintyy vaihtelua, missä määrin oppilaille annetaan sitä erityistukea, johon he ovat asetusten mukaan oikeutettuja.

Kansallisella tasolla tarvitaan esimerkiksi:

- Toimenpiteitä kansallisten vähemmistökielten opettajatarpeen täyttämiseksi
- Toimenpiteitä äidinkielen marginalisoitumisen estämiseksi ja äidinkielen saamiseksi muiden kouluaineiden ohella tasavertaiseksi aineeksi
- Toimenpiteitä kansallisten vähemmistökielten statuksen nostamiseksi
- Kannustimia kunnille kaksikielisen toiminnan käynnistämiseksi kansallisilla vähemmistökielillä, esimerkiksi ammatilliseen uudelleen koulutukseen ja kaksikielisten toimintojen kehittämiseen tarkoitettujen korvamerkittyjen resurssien muodossa
- Kansallisten vähemmistökielten perustietojen vaatimuksen uudelleen arviointi

Samanaikaisesti voivat kunnat ja koulut jo nyt tehdä paljon täyttääkseen kansallisten vähemmistökielten opetuksen tarpeen. Esimerkiksi:

- Parantaa oppilaille ja vanhemmille annettavaa tietoa kansallisista vähemmistöistä ja heidän oikeudestaan kielensä ja kulttuurinsa kehittämiseen
- Parantaa koulun ja hallinnon tietoa kansallisista vähemmistöistä ja heidän oikeudestaan kehittää kieltään ja kulttuuriaan
- Selkiyttää rehtoreiden, keskeisesti vastuullisten äidinkielen yksiköiden ja hallinnon vastuunjakoja ja viestintää
- Parantaa rutiineja sen selvittämiseksi, keillä oppilaalla on oikeus ja ketkä haluavat äidinkielen opetusta
- Löytää luovia teitä täyttää kansallisten vähemmistökielten opetuksen tarve sekä opetusmuotojen että opettajien saatavuuden suhteen
- Tehdä kansallisten vähemmistökielten opetus selkeäksi osaksi systemaattista laatutyötä

Oleellista on, että työn lähtökohtana ovat yksilölliset tarpeet ja edellytykset sekä ryhmä- että yksilötasolla yksittäisissä kunnissa. Työn tulee myös tapahtua yhteistyössä kansallisten vähemmistöjen edustajien kanssa.

⁵ O'Riagán & Lüdi 2003; Lindberg 2002; Thomas och Collier i Axelsson ym. 2002

⁶ Ks Skolverket 2011